

Б.М. Янишин
(м. Київ)

**ПОЛІТИКА ВІДНЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПИТАННІ
У ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ ст.
(ІЗ ДОДАТКОМ ЛИСТІВ БАРОНА ЕРБА ДО Т. ПАВЛИКОВА)**

Після 1887 р., коли внаслідок “болгарської кризи” значно погіршилися російсько-австрійські стосунки, а загроза військового зіткнення стала реальною, на Галичину звернув увагу Відень. Особливо ж зацікавився можливістю використання “українського питання” у відносинах з Росією міністр закордонних справ Австро-Угорщини Г.Кальнокі. У цьому його також підтримував і скеровував пруський канцлер О. фон Бісмарк, який вважав русинів найпевнішою опорою Австрії на Сході. Він добре орієнтувався в українському питанні, оскільки в 1859–1862 рр. був послом Пруссії у Росії. З його ініціативи в німецькому часопису “Gegenwart” на поч. 1888 р. з’явилася стаття філософа Е.Гартмана “Росія і Європа”, у котрій автор проголосив ідею утворення окремого, відірваного від Російської імперії Київського королівства на чолі з представником династії Габсбургів, навів аргументи щодо відсутності причин для об’єднання Надніпрянщини з Росією¹.

Г.Кальнокі намагався довідатися більше про український рух, а також зав’язати контакти з його діячами за допомогою А.Сапіги, з яким налагодив тісні стосунки в 1885 р.² Крім цього, він прагнув знайти й інші джерела інформації про український рух. З цією метою у 1889 р. Галичину відвідав шеф інформаційного бюро МЗС К.Вольфарт, де зустрівся зі своїм давнім приятелем Миколою Устияновичем. Через деякий час М.Устиянович написав розлогий меморіал з українського питання, в якому вимагав обмежити владу польської шляхти у Галичині, вважаючи її менш лояльною щодо Австрії, ніж українці³.

Цікавий матеріал для характеристики поглядів Відня на українську справу дає лист-відповідь К.Вольфарта М.Устияновичу, в якому зазначалося: „Наспіває нова пора, в котрій правительство поспробує щирійше зайнятись справою руською в Галичині... у его листі виджу [Корнило Устиянович – Б.Я.], що правительство або може хтось в правительстві хотів би мати в Галичині силу, котру би в данім разі можна було протиставити амбіціям ляцким. Найцікавіше пише про зірвані відносини галичан з українцями: “треба би дуже того жалувати, коли б Русини галицькі заперестали зноситись з українцями; яко Галичани тільки суть они занадто малі і слабосилі... Противно, з Українцями Русини суть великим народом, котрого голос – если тільки піднесесь єдинодушно – світ узгляднити мусит чи скорше чи пізніше”⁴.

З середини 1880-х Г.Кальнокі отримує численні меморіали й записки про симпатії українців до Австро-Угорщини і можливість використання їх у закордонній політиці⁵. Про це мало не в кожному номері писало нардовецьке “Діло”. Спробу налагодити контакт з українським рухом робили також австрійські військові кола⁶ та польські демократи, але в обох випадках усе закінчилося безрезультатно⁷.

Таким чином, можна безперечно стверджувати про значне зацікавлення українцями віденського уряду. Однак до вироблення якоїсь послідовної політики щодо них було ще далеко. Про нерозуміння українського питання навіть

найбільш зацікавленим у його розвитку Г.Кальнокі свідчить ініційована ним “справа Дегена”, внаслідок якої під загрозою знищення опинився мало не весь український рух у Наддніпрянщині⁸. Проте наприкінці 1880-х років у Відні визнають необхідність хоча б часткового задоволення вимог русинів і зменшення напруги польсько-українських відносин.

Ситуацію, що склалася, влучно охарактеризував Л.Василевський: “Протягом століття на міжнародній арені не стоїть українське питання, але протягом усього цього часу воно може в будь-який момент постати, може бути піднесене тими чи іншими силами... Вже сам факт, що на українській етнографічній території владу мали дві держави, мав міжнародне значення й породжував можливість, якщо не необхідність, використання українського чинника у цілях закордонної політики”⁹.

Доброю нагодою для реалізації австро-польсько-українського порозуміння на антимосквофільському ґрунті могли стати вибори 1889 р. В розриві зі старорусинами були зацікавлені передусім народовці, оскільки спілка з ними, виправдана на початковому етапі їх політичної діяльності, щораз більше гальмувала їх розвиток. Однак лідерів народної партії стримувала значна популярність ідеї солідарності серед галицько-руської громадськості, а також усвідомлення проблемності успішного ведення виборчої кампанії. Вони також небезпідставно побоювалися, щоб розколом та неминучим тимчасовим ослабленням українського табору не скористався хтось третій (точніше – поляки), як це сталось у 1885 р. Водночас розрив зі старорусинами міг поладнати внутрішні проблеми в народовському русі. Протягом усіх 1880-х рр. у ньому з більшою чи меншою силою протистояли дві тенденції: одні виступали за угоду зі старорусинами і звернення головної уваги на галицькі проблеми; інші – за самостійний виступ на політичну арену й захист загальноукраїнських інтересів. Свідченням виокремлення останніх у самостійну групу стала поява “Правди”*. Розрив зі старорусинами та успіх у виборчій кампанії міг нівелювати чи хоча б зменшити ці розбіжності. Однак для рішучого кроку народовцям потрібен був потужний імпульс. Таким могли стати гарантії уряду і польських керівних кіл щодо підтримки кандидатів народної партії на виборах, а також ряд поступок русинам загалом.

У розриві народовців зі старорусинами безпосередньо були зацікавлені й наддніпрянські українці, оскільки це було необхідно умовою для реалізації їх планів створення в Галичині українського політичного центру. Інтерес Відня зосереджувався, головним чином, у сфері міжнародних, а поляків – крайових відносин. За допомогою сильною лояльною проукраїнської партії австрійський уряд міг успішно боротися з ворожою щодо нього русофільською агітацією, водночас сприяючи австрофільським настроям на українських землях Російської імперії.

---

* Часопис, створений за ініціативи О.Кониського й О.Барвінського. В склад редакції входили представники різних груп народовців, а програмну статтю написав М.Драгоманов [Возняк М. Драгоманов у відновленій “Правді”. З додатком його листів до Ол.Барвінського й Ол.Кониського та й останнього до нього// За сто літ. – Харків – Київ, 1930. – Кн. 5. – С.229 – 329]. Однак внаслідок принципових розбіжностей поглядів на ряд питань (національне, релігійне та ін.) вони вже невдовзі вийшли з редакції [Лист М.Драгоманова до О.Барвінського від 27 лютого 1891 р. // Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України імені В.Стефаника. – Ф. 11. – Спр. 1140. – Арк. 13–14]. Є.Олесницького, першого редактора відновленої “Правди”, обурило причетність до видавництва польських грошей, а також тенденція до порозуміння з шляхтою за незначні поступки. Про це він відверто написав у листі до О.Барвінського [Олесницький Є. Сторінки з мого життя. I частина (1860–1890). – Львів, 1935. – С.228–230].

Спочатку виборча кампанія 1889 р. розвивалася в традиційному руслі. Ще 11 жовтня 1888 р. з ініціативи руських сеймових послів відбулося третє “всенародне віче” у Львові за участю бл. 3000 чол.¹⁰ Як згадував Ю.Романчук, воно яскраво засвідчило перевагу народовців над старорусинами. Лідер русофілів І.Добрянський не наважився навіть виступити з довгою промовою¹¹. Все ж, саме на його пропозицію, було ухвалено створити спільний виборчий комітет. Відповідно до цього рішення на поч. 1889 р. розпочалися переговори між народовцями і старорусинами. З великим трудом лише 17 квітня 1889 р. вдалося створити Головний руський виборчий комітет на чолі з Т. Бережницьким¹². Виразну перевагу в ньому здобули представники народної партії, головним чином завдяки включенню у його склад понад партійні квоти ще 6 сеймових послів – ініціаторів віча, 5 з яких були народовцями¹³. Редакція русофільської “Червоної Русі” небезпідставно відзначала, що “уже на першому шагу русская историческая партия вкусила со стороны украиноманов сладости маіоризації”¹⁴. Водночас на поч. 1889 р. складалася сприятлива ситуація й для польсько-українського передвиборчого порозуміння.

Голова польського центрального виборчого комітету для Східної Галичини А.Потоцький був тяжко хворим, і всіма справами фактично керував його заступник А.Сапіга. Ще наприкінці 1888 р. до нього звернувся намісник К.Бадені, котрий щойно зайняв цю посаду за протекцією краківських консерватистів – станьчиків та намагався заручитись підтримкою й інших впливових політичних сил. На переговорах А.Сапіга вимагав повного усунення старост у виборчій кампанії 1889 р., а також віддання українцям та селянам третини мандатів. К.Бадені запевнив князя, що це відповідає і його власним поглядам¹⁵. Протягом березня 1889 р. А.Сапіга за посередництвом А.Тележинського провів переговори з проводом народовецької “Народної Ради”, у результаті яких 22 березня Ю.Романчук заявив, “що його сторонництво схильне до порозуміння в питанні виборів” на запропонованих умовах. Усе відбувалося настільки успішно, що О.Барвінський у квітні 1889 р. навіть склав проєкт українсько-польської передвиборчої угоди¹⁶. Однак несподівано внаслідок тяжкої хвороби від справ у травні 1889 р. відійшов А.Сапіга, що зробило шанси на неї примарними¹⁷. Цього разу ворожі русинам східно-галицькі консерватисти – “подоляки” сповна скористалися з нагоди й поставили на чолі польського центрального виборчого комітету для Східної Галичини С.Поляновського і Щ.Козебродського, котрих навіть “Правда” назвала “фанатичними противниками Русинів”¹⁸. Вони відразу ж повернули польську виборчу акцію у традиційне антиукраїнське русло, поставивши в усіх виборчих округах Східної Галичини своїх контркандидатів. У відповідь народовці поклали вину за зрив “всіх мостів” на польську сторону й закликали “станути до борби як один муж”¹⁹.

В результаті виборів русини здобули 16 сеймових мандатів: по 7 народовців та старорусинів, а також К.Мандичевський та К.Охримович, яких підтримав уряд. Оскільки два останні більше схилилися до народної партії, то головою новоутвореного сеймового клубу обрано Ю.Романчука. Вибори засвідчили значне зростання національної й політичної свідомості галицьких українців. Порівняно з 1883 р. руські кандидати здобули вдвічі більше голосів, що дало підставу “Ділу” визначити 70–80-і рр. XIX ст. як перехідний етап до перетворення простого народу на самостійний політичний чинник²⁰. Значно зріс і вплив самих народовців, про що свідчила динаміка членів товариства “Просвіта” протягом зазначеного періоду. У той же час жаль з приводу втрачених можливостей порозуміння проглядався в “Правді”, яка все ж не втрачала надії досягти польсько-українського компромісу²¹.

Невдача спроби цього порозуміння пояснюється й зменшенням інтересу Відня до українського питання. Свою роль відіграло і насторожене, недовірливе та навіть вороже сприйняття польською й українською громадськістю ідеї примирення. Про це свідчив факт провалу тих небагатьох кандидатів, яких підтримали спільно народівці та поляки²². Вагоме значення мало і те, що головні ініціатори угодовського процесу – О.Барвінський і А.Сапіга – незважаючи на значний особистий авторитет не мали за собою підтримки впливових політичних сил. Загалом вибори 1889 р. засвідчили неможливість прямої польсько-української угоди. Їх наслідком стало чергове народовсько-старорусинське зближення та загострення міжнаціональних відносин.

25 березня 1890 р. у “Народному Домі” відбулася нарада провідних руських діячів зі Львова й провінції, скликаних сеймовим клубом для укладення єдиної політичної програми²³. Однак зібрані так і не змогли порозумітись, а тому вирішили скликати в травні ширший з’їзд. При цьому вони висунули вимогу поділу Галичини на польську та українську частини, наголосили на необхідності консолідації старорусинів та народовців на парламентських виборах²⁴. Розходження в політичних, а особливо національних поглядах між різними руськими течіями виявилось надто суттєвим, внаслідок чого заплановану нараду так і не вдалося зібрати. Водночас поновлення угодовських контактів верхівки народовців і старорусинів, створення радикальної партії й пасивність “Народної Ради” викликали незадоволення народовського загалу, що вказувало на зростаючу загрозу розколу в русі. В.Левицький зокрема писав: “Радикали організуються, а ми сидимо та вважаємо собі за честь бути нездекларованою причіпкою кацапською. Надто деякі з нас носяться з якоюсь угодою з кацапами... не тямлячи сего, що з такої роботи вийде шкода для нас і що легко можуть таким поступованем викликати ситуацію, яка є між Молодо- й Старочехами”²⁵. З ним погодився Ом.Огоновський, котрий поставив це питання на засідання виділу (управи) “Народної Ради”²⁶. Провідники народовців розуміли, що потрібна рішуча акція для консолідування партії, якою могла стати угода з урядом.

Водночас, коли після невдачі 1889 р. і загострення міжнаціональних відносин у сеймі стала очевидно неможливість прямого польсько-українського порозуміння, О.Барвінський у листі до А.Сапіги запропонував укласти угоду народовців з урядом²⁷. У цьому ж напрямку впливав на намісника й А.Хамец – голова крайового виділу, колишній хлопоман та старий приятель В.Антоновича²⁸. На рішення К.Бадені взяти ініціативу в свої руки вплинула, мабуть, і його поїздка у Відень у січні 1890 р., де на зустрічах з найвищими посадовими особами обговорювалась українська справа²⁹. За своїм характером він був рішучою людиною, чим значно відрізнявся від свого попередника на посаді намісника – Ф.Залеського. Своєю поведінкою він робив враження людини, впевненої в собі: “Трохи жестів наліво, трохи – направо, багато не в’яжучих обіцянок, трохи святкових тонів. А все це з належної висоти, офензивно й по-польськи, з розумінням власної сили, ніби наперед заповідаючи успішність початої ним справи”³⁰. Тому переконавшись у необхідності угоди, К.Бадені діяв швидко та рішуче. 17 жовтня 1890 р. він зустрівся з українським сеймовим послом К.Телишевським і заявив, що австрійський уряд радо “підтримає змагання русинів до культурного й національного розвою”, якщо вони стануть на “становищі патріотизму австрійського”. При тому К.Бадені виразно підкреслив: “Говорю до Пана як вірний слуга Цісаря. Руська справа має велике значення для цілої держави, в іншому випадку я би зараз з Паном не говорив...”, натякаючи на ініціативу й інтерес віденських кіл до

початої акції³¹. Після цього К.Телишевський ще три рази зустрічався з намісником, інформуючи про переговори і діючи в порозумінні з головою "Руського клубу" в сеймі Ю.Романчуком. 1 листопада 1890 р. той "довірно" повідомив про хід переговорів виділ "Народної Ради", котрий схвалив розпочату акцію³².

24 листопада 1890 р. у К.Бадені відбулася конференція, в якій взяли участь Ол.Огоновський, К.Левицький, О.Барвінський, К.Мандичевський, К.Телишевський та митрополит С.Сембратович. На ній було підведено підсумки попередніх переговорів. Намісник від імені уряду вимагав розриву народовців із москвофілами, прихильного ставлення українських послів щодо уряду, а також не провокувати поляків. У свою чергу народовці жадали зміни урядової системи щодо українців* і сприяння їм у політичному, культурному і національному розвитку, відповідного представництва в парламенті (щонайменше 10 послів), поступок у шкільництві (повний утраквізм (двомовність у викладанні предметів) учительських семінарій, українську гімназію, українську кафедру історії й т.д.), забезпечення прав української мови в адміністрації і судах тощо. Крім того, йдучи на угоду з намісником, народовці вимагали і спеціально-партійних поступок, що дозволило б їм при урядовій підтримці зайняти домінуючі позиції в українському національному русі, остаточно витіснивши москвофілів³³. Це збіглося й з поглядами К.Бадені, який одним з головних завдань порозуміння вважав зведення до мінімуму впливів старорусинів серед галицьких українців. Якоїсь формальної угоди не було підписано: уряд просто брав до відома українські постулати та обіцяв поступово їх виконувати. При цьому К.Бадені зажадав,

*Зміст поняття "зміни теперішньої системи правительственной", що стало одним із головних гасел "народної" партії наприкінці 1880-х – на початку 1890-х рр., вперше широко розкрито народовцями у "Резолюції на всенародне віче 1883р. в справах народно-політичних", виголошеній Ю.Романчуком: "Вимагаємо зміни теперішньої системи правительственной, протегуючої в нашій краю одну народність і верству перед другими, в тім напрямі, щоб обі народності і всі верстви рівного дознавали трактованя і рівної опіки, а іменно: а) щоби правительство всіма способами старалося наше селянство і міщанство від всякого визискування хоронити, двигати і підносити; б) щоби при виборах до сойму краєвого і ради державної заховувалося зовсім безсторонно, не ставляючи ані не підпираючи від себе ніяких кандидатів, а при тім якнайострійше уважало, аби органи его зі всею точністю пильнували законного порядку при всіх актах виборчих; в) щоби правительство перестало урядників, учителів і судіїв Русинів переносити в сторони з неруською людністю, а противно, щоби в рускій часті Галичини постановляло на урядових становищах тільки Русинів і людей, знаючих докладно рускій язык і письмо; г) щоби правительство ввело в життя всі постановлення і розпорядження дотично управнення руского языка в урядах і судах, котрі тепер майже зовсім не виконуються, і щоби усунуло постанови о уживаню латинських букв в руских письмах урядових; д) щоби правительство покликувало щиро відданого рускому шкільництву Русина до міністерства просвіти, щоби покликувало більше Русинів до Шкільної ради краєвої, шкільних рад окружних, щоби в гімназіях уможливило закладання руских паралельок і зрівняло число годин руского языка яко предмету науки з числом годин польського языка; щоби у всій всхідній Галичині була бодай 1 учительська семінарія чисто руска а прочі семінарії чисто-польські або утраквістично-польські були переіменені на утраквістично-руські, щоби при кожній такій семінарії була 4-класна руска школа вправ і щоби громади тих місцевостей, де єсть більше число шкіл народних і значне число людности рускої, зневолені були утримувати і руску школу; е) щоби Єзуїтам віднятий був заряд в руских василіянських монастирях і виховане новаків...ж) щоби правительство строго припоручило властям оминати і устороняти все, що могло би уражати народні або релігійні чувства Русинів" (Діло. – 1888. – Ч. 215).

щоб народовці проголосили декларацію про вірність династії до кінця сеймової сесії, “бо інакше було би запізно”³⁴.

Наступного дня, 25 листопада 1890 р., на засіданні сейму виступив К.Телишевський і закликав до угоди, яка є “в інтересі так однієї як другої народности, в інтересі краю й австрійської держави” на основі “узнання прав взаїмних”, вказуючи при тому, “що ви та ми стоїмо против одному великому і могучому ворогові, супротив котрого непомирнені упасти мусим”³⁵. Відразу ж після К.Телишевського Ю.Романчук проголосив програмну декларацію, яка вважається початком “нової ери” у Галичині. Її головні положення такі: “признаване самостійності своєї народности і свого язика”, “вірність для австрійської держави і пануючої династії”, “вірність для греко-католицької церкви”, “поміркований лібералізм”, “старання про розвиток селянства і міщанства”. Крім того, він додав: “Я маю ще стільки довір’я до уряду, що звертаюсь до нього: хай він гляне глибше в руську справу, а як зробить це, то не буде більше опиратись в нашому краю лише на одну підставу, а на дві..., змінить свою поведінку”. До поляків Ю.Романчук звернувся лише під кінець і то з великими застереженнями: “Супротив Вас, панове, скажу тільки: хочете згоди – то ми до згоди все готові, а якщо хочете конче борби, ми підіймемо борбу. Про ласку просити не будемо, борби не боїмось, згоду приймемо радо”³⁶.

З різкою критикою “нової ери” в українському таборі виступили москвофіли, розуміючи, що акція спрямована насамперед проти них. Вони звинуватили народовців у зраді “за миску сочевиці, чи може за які концесійки і субвенційки або за 10-ти гульденові мандати...”, а намісника в застосуванні засади *divide et impera*³⁷. В декларації Ю.Романчука їх особливо не влаштувала теза про національну окремішність українців. Своє незадоволення старорусинські послі сейму висловили в листі 28 листопада 1890 р., котрий підписали В.Антоневич, М.Кулачковський, М.Герасимович, Я.Сірко, О.Барабаш, Л.Рожанковський, М.Король. Внаслідок цього руський сеймовий клуб фактично розколовся, оскільки більшість його членів – Д.Савчак, М.Січинський, К.Телишевський, К.Мандичевський, К.Охримович, Й.Гурик, К.Гаморак та Т.Окуневський – підтримала Ю.Романчука³⁸. Москвофільська преса гостро критикувала будь-яку дію народовців, часто переходячи межу між дискусією й простою образою.

Проти виступили і радикали, опублікувавши у “Народі” низку статей М.Драгоманова. На його думку, нова політика намісника була спробою схилити українську інтелігенцію з народовського сторонництва до зречення з боротьби за соціальні та політичні справи ціною певних поступок у національній сфері³⁹. Крім цього, радикали критикували клерикальні мотиви в декларації Ю.Романчука⁴⁰.

У свою чергу виділ “Народної Ради” вже 3 грудня в своєму листі підтримав Ю.Романчука: “Ви вчинили патріотичне і політично розумне діло, коли, бистро понявши і глибоко вирозумівши ситуацію, проголосили під час генеральної дебати в сеймі програму політичну і національну, на яку кожен щирій Русин мусить згодитися”⁴¹.

На других загальних зборах “Народної Ради” 26 грудня 1890 р. народовці, яких зібралось близько тисячі, з ентузіазмом підтримали “нову еру”, хоч дехто й критикував провід за те, що він не уклав офіційного договору з намісником⁴². Як зазначав О.Барвінський, вони стали яскравим свідченням поваги, яку здобуло собі товариство серед руської суспільності⁴³.

Програму, проголошену Ю.Романчуком, підтримав у своєму “Окружнику до духовенства” 29 січня 1891 р. і митрополит С.Сембратович⁴⁴. Це означало остаточний відхід греко-католицької ієрархії від старорусинів та її перехід на українські національні позиції.

Таким чином, можна охарактеризувати “нову еру” як порозуміння народовського проводу з К.Бадені, який одночасно представляв у ньому й уряд, і польську сторону. Її головною метою був розрив народної партії зі старорусинами через проголошення своєї національної програми, а також лояльності до габсбурзької династії. Тим самим остаточно завершено тривалий процес виходу народовців на політичну арену як самостійного чинника. З допомогою “нової ери” вдалося також на деякий час сконсолідувати та зберегти єдність народовського стороництва.

* * *

У атмосфері взаємної боротьби й з’явилися листи віденського чиновника міністерства внутрішніх справ барона Ерба до Т.Павликова. Контакти Ерба з галицькими діячами налагоджуються на початку 1860-х років, коли за підтримки уряду значна група руських діячів стала депутатами австрійського парламенту. Вони встановили дружні відносини з багатьма віденськими урядовцями, які тривали й у наступні десятиліття. У своїх листах барон Ерб висловлює значною мірою погляди уряду на українське питання, ставлення до старорусинів та народовців та їх еволюцію наприкінці 1880-х років.

Письмо барона Ерба, сеціїного] шефа в міністерстві внут[рішніх] справ до крилошанина Теофіля Павликова з 5/17 VIII 1891 року.

Ich zögere nicht weiter, wieder einige Zeilen an Sie zu richten in einer Angelegenheit, die uns Beiden so sehr am Herzen gelegen ist. Sie wissen, wie treu und redlich ich den Interessen der Ruthenen ergeben bin. Sie wissen, daЯ ich in schweren Zeiten für Sie eingestanden bin, selbst mit Einsetzung meiner persönlichen Sicherheit, u[nd] Zukunft. Indessen gestehe ich ohne weitere Voreinleitung; daЯ die Richtung, welche die altruthenische Presse eingeschlagen hat, ganz an Hochverrat streift.

Sie plaidiert nicht mehr für die ruthenischen Interessen innerhalb Цsterreichs, sie kämpft nicht nur für die Abwehr der polnischen Hegemonie, sie identifiziert nicht blos die ruthenische u[nd] die russische Nationalität, sie verteidigt russische Interessen gegen die цsterreichischen, sie setzt erstere höher als letztere. Verzeihen Sie mir, wenn ich als Цstreicher einen solchen Vorgang im vollsten Widerspruch mit meinen patriotischen Geföhlen finde, wenn ich der alte Ruthenenfreund den Wunsch hege, eine derartige Partei solle nicht allein von allen Elementen, welche in Opposition zu dem Großrussentum stehen, bekämpft werden, eine solche Partei solle auch von der цsterr[eichischen] Regierung der Vernichtung preisgegeben werden.

Eine nationalrussische Partei brauchen wir in Цsterreich fürwahr nicht. Es ist ein Unglück, daЯ die besonnenen altruthenischen Мänner, die noch übriggebliebenen Мänner des J(ahres) 1848 sich zurückgezogen und das Terrain. Leuten überlassen haben, welche mehr nach Petersburg als nach Wien horchen, welche nicht mehr auf eigene Volkskräfte bauend, gegen die feindlichen Elemente kämpfen u[nd] als Notanker RuЯland u[nd] den Panslavismus betrachten. Was nützt denn die Versicherung einzelner Altruthenen, daЯ sie Цstreicher sind u[nd] bleiben wollen, sehen sie denn nicht, wie Blatt um Blatt, Reis um Reis, Ast um Ast vom Stammem fallen, wie die Jugend ohne ein Ideal sich um die Idyle des weißten Adlers oder des Zarentums schart. Die Altruthenen taten u[nd] tun seit Jahren nicht, um ihre Eigenart aufrecht zu erhalten und sie gegenüber anderen zur Geltung zu bringen. Was heißt denn ein derart (нерозбірливо: verlausertter ?) Schlachtenruf: Wir sind Russen, aber Цstreich treu,- das ist ein momentanes politisches Programm, aber kein Axiom. So was kann alten Weibern gefallen, aber nicht der tatendurstigen Jugend. Akzeptiert diese den

Vordersatz: Wir sind Russen, dann kann sie nicht österreichisch bleiben,- sie muß früher oder später russisch werden. Will sie aber nicht russisch werden, sondern österreichisch, dann kann sie nicht sagen: Wir sind Russen. Auf der russischen Fahrstraße können Ihre Landsleute nirgends Sympathien finden, wenigstens bei uns in Österreich nicht, wo doch jede noch so kleine Nationalität, z. B., die Slovenen nach, Eigenausbildung strebt – die russisch geschichteten Ruthenen können deshalb der Verfolgung aller nicht russisch gesinnten Elemente in Österreich gewidrig sein uns sollte für sie eine Lehre sein, daß die Jungruthenen mit ihren ukrainophilen Ideen sich der Sympathie der politisch maßgebenden Kreise erfreuen, daß die Jungruthenen sich dem polnischen Zentrum zu sehr genähert haben, daran sind nur die Altruthenen schuld, durch diese wurden die Jungruthenen gezwungen Allianzen einzugehen, welche mindernatürlich scheinen. Der Ruf in unserem 1848-er Ruthenenlager wurde von den Altruthenen verschuldet, welche nicht begriffen haben, daß man sich um einen unbedeutenden Erdklumpen nicht kümmert, daß man ihm keine politische Bedeutung beimessen kann, ist er isoliert, bei seiner faktisch geringen Kraft, als Plunder beiseite geschoben werden, und die aufstrebenden Jungruthenen, welche ein politisches Aktionspanier entfalten, als eine politisch wählbare Partei begreifen und gestützt werden werden. Die volle Abstinenz der alten Führer der Altruthenen und das Ferngehen der altruthenischen Presse wird es noch dahinbringen, daß die Altruthenen auch um das Seminarium, um das Stauropigianische Institut, um den Narodny Dom kommen werden. Es ist ja kein Grund vorhanden eine Partei im Besitze oberwählter Institutionen zu lassen, welche sagt: sie sei mit den Großrussen identisch – und gleichzeitig das ethnographische Terrain verlassend, ihre Federn für großrussische Interessen einsetzt. Ich würde begreifen, wenn es heißt, man freue sich über die Siege des russischen Elementes gegenüber den Polen, Engländern, Franzosen ... denn letztere sind keine Slaven, aber die Freude über russische Erfolge gegenüber den österreichischen Aspirationen, dies ist der doch nicht österreichisch, sondern der Gegensatz davon. Die Altruthenen der Fraktion der Halicka Ruß wandeln einen sehr gefährlichen Weg, denn er führt zur Selbstvernichtung.

Was hat das arme, treue, österreichisch gesinnte ruth[enische] Volk seinen eigenen Landsleuten verschuldet, daß diese dasselbe auf die Schlachtbank des Russentums schleppen?

Осип Мончаловський додав до того письма у своїй пам'ятній книжці, в котрій помістив відписи двох листів барона Ерба, отсю примітку: “Узнавъ содержания этого письма, я написал на него въ “Гал[ицкой] Руси” нрѣ... ответъ подъ заглавіемъ ”Апеляция Гал[ицкой] Руси”. Видно, что в В[ен]г[ав] старательно следятъ за происшествіями въ Галичинѣ и прилежно читаютъ наши русскія газеты, такъ какъ авторъ вышеприведѣннаго письма написалъ 2/9 1891 Т. Павликову второе письмо слѣдующаго содержания:

„Mein Schreiben hat eine scharfe Entgegnung in der Haiycka Ruß erhalten. Trotzdem freut sie mich, denn sie hält an dem Axiom fest: Treue für Österreich und Zugrücksweisung der Jagellonischen Idee. Dagegen mißfiel mir der witzige Schnitt: was kümmert mich Hekuba*, was der finstere Orkus**? was kümmert uns Bulgarien, was Italien? Nun, das Liedchen wäre akzeptabel, wenn die Fortsetzung gelautet hätte, was kümmert uns Rußland, was Caesaropapismus etc. Die Altruthenen scheinen

---

*Гекуба - жінка міфічного царя Трої Пріама, яка втратила майже всіх своїх дітей. Символ безмежної скорботи і горя (примітка автора)

**Оркус - у давніх римлян - бог підземного царства (примітка автора)

noch in Studentenjahren zu stehen, diese Art zu politisieren haben sie von den Polen abgelernt, welche, wenn sie die Konfederatka auf das rechte Ohr schieben, großsprechen: was kümmert uns die ganze Welt? Die mag und wird zu Grunde gehen, Polen wird aber auferstehen! Wer hat denn ja verlangt, die Polen ausgenommen, daЯ der Ruthene seine Nationalität, seine Kirche verleugnen solle; daЯ er den galizischen Verhältnissen Rechnung tragen müsse, das ist begreiflich, denn auch die grЦЯten Streiter müssen sich darnach bemühen, - und haben dann die Polen nicht – freilich bis auf Aufkündigung – sich bequem austrophil zu sein und alles zu denunzieren, was nicht in ihrem Kram paЯt? Warum wollen dann die jungen Altruthenen mit Gewalt aller Welt in die Ohren schreien, daЯ sie sich nicht nur sprachlich, sondern auch in ihrer Zukunftspolitik sich mit dem Panrussismus identifizieren – dies ist ja keine Notwendigkeit, dies greift über die Schranke der Notwehr hinaus. Die Ruthenen kümmert es nicht, was in Tirol, in Ungarn, in Bulgarien, in Deutschland – ja mein Gott, was soll den also die übrigen Provinzen Цsterreichs kümmern, was mit den Ruthenen geschieht? Der Schluß des Artikels war recht überflüssig. Wäre es nicht besser, all den tüchtigen Geist, welcher in der Jugend der Ruthenen steht, in einer Richtung tätig zu machen, welche dem Volke, der Nation zu Gute kommt? Was braucht man da den Sprachenstreit in die Politik zu verfahren, das Pulver, das da verknallt wird, ist weit zu teuer, viel zu kostspielig. Ich begreife, daЯ der Jugend die Gebuld ausgeht, allein deshalb sind die klugen alten Föhler da, um zu mßsigen und um zu verhten, daЯ das Kind mit dem Bade ausgeschüttet wird, - die Здкereien ursprünglich von den unglückseligen Sprachforschern angeregt, haben es dahin geführt, daЯ man sich über die Verhältnisse der Ruthenen gar nicht auskennt. Zu den alten перекинчики kommen nun die Jungruthenen, welche die Zukunft der Ruthenen mit der Jagellonischen Idee verknüpfen wollen. Jungruthenen mit der ukrainischen Idee, - Jungruthenen, welche Frieden im Lande anstreben unter der Aegide Цsterreichs, Altruthenen der Schule vom 1848, welche dazumal nur gegen die Polonisierung protestieren und in Цsterreich ihre Nationalität gesondert entwickeln wollten; dazumal dachte man absolut nicht an RuЯland, auch nicht in den Tagen, wo russische Armeen nach Ungarn zogen.

Man war Ruthene, einst Großrusse, nicht Ukrainer, nicht orthodox und doch gegen die Antastung des grkath. Glaubens. Seit der Zeit entstand eine Partei der Altruthenen, der Slowopartei, ursprünglich nur in der Sprachenfrage. Zu dieser Partei gesellte sich die altruthenische großrussische Partei, welche die Sprachenfragen auf das galizische Gebiet übertrug, und schließlich entstand noch die radikale Partei, welche sich mit Kennern der vorgenannten Richtungen befreunden kann und lieber die Sozialfragen kultiviert. Somit haben es die Здкereien im Ruthenenlager gebracht. Glauben Sie, daЯ dies nicht anderwärts taxiert wird? Mit den Leuten ist nichts zu machen, denn man würde stets auf Opposition im Lager selbst stoßen. Nun vernehme ich, daЯ sich aus dem altruthenischen Lager eine neue Partei herauschöden will: die Partei der altruthenischen Konservativen⁴⁵. Die Idee ist gut, allein ich fürchte, sie kommt etwas zu spät und die Waffen dieser Partei seien zu stumpf schon mit Rücksicht auf ihre Verquickung mit der Hierarchie, welcher wohl das Landvolk, nicht aber der Teil der Nation folgen wird, der sich zur Intelligenz zählt. Sehen Sie nur, wie es mit der Organisation in Вцhmen geht, - dort hat selbst das Landvolk Fronde gemacht gegen die konservativen Altwechen und dem mit ihnen verbundenen älteren Klerus gemacht. Ich fürchte, Sie werden im Ruthenenlande zumeist in der jungen Geistlichkeit schließlich auch beim Volke Opposition finden. Wird denn nicht von allen Seiten darauf losgehen, um das Volk der höheren Hierarchie zu entfremden; arbeiten nicht die Jesuiten daran, arbeiten nicht die orthodoxen Propagandisten, nicht die Radikalen daran? Der Ruthene ist nicht

leicht zur Aktion zu bringen. Ich besorge, daßschließlich das Landfolk dasselbe macht, was in altkonservativen Elementen der Altruthenen gemacht,- man wird die Sache gehen lassen, wie sie geht und jede Beeinflussung abwehren. Inzwischen wenden die feindlichen Elemente emporwuchern und das Ruthenentum überall und überall schädigen, muß ich erfahren,- Ein in der letzten Zeit hier in Wien auftretender, angeblicher Altruthene, recte Russomanne, hat in Prag einen hervorragenden Junghechen restlich, ob in einem Kriege mit Rußland die hechischen Regimenter den Gehorsam verweigern würden⁴⁶. Dieser saubere Altruthene wurde von den Ultra - Junghechen belehrt, er solle daheim in Galizien derartige Propaganda machen, dies führe ins Kriminal. In Wdmen wolle man mit Hilfe Rußlands gegen die Deutschen, nicht für die Interessen Rußland, sondern für die Interessen der hechischen Nation. Das Verstehende ist verbürgt. Wie kann man nun fordern, daßin einem Momente, wo der csterreichische Pan-slavismus, wie er von den Junghechen selbst dem Panrussismus entgegengestellt wird, die Sympathie der sich csterreichisch fühlenden den Altruthenen zugewendet bleiben, welche bei aller Versicherung der Loyaltд dennoch in einem [нерозбирливо: Athem?] behaupten, sie seien identisch mit den Russen, so – nach - Russen! Warum bleibt man nicht dabei, daßman Ruthene ist, und ддд die Frage, welchen Sprachgebieten man angehдд in politischen Fragen⁴⁷ ganz bei Seite; die jдngereren Altruthenen spielen mit dem Feuer und werden plдtzlich in der Mitte der so trauten, so korrekten Nation eine Anzahl leute haben, welche mit den polnischen Catelinarischen Existenzen wetteifern wollen. Es gab Momente, wo die Ruthenen daran waren, eine Rolle zu spielen und zwar in einer ernsteren Weise, als jetzt die Stellenjagenden Stanczyken. Juzyczyski hatte einen Moment das heft in den Hdnden. Leider verpaд er den Augenblick und von da ab begann die Zersetzung. Ich selbst habe es an mir erlebt, was die Apathie der Ruthenen bedeutete, selbst in den Momenten, wo sie von oben unterstдtzt gewesen sind,- zur Zeit des Region's Mansdorff in Galizien, selbst im Jahre 1848. Gewiдes tat im Herzen wehe, dieses edle, aufrichtige, moralische Volk von den Fдhrern verlassen zu sehen, weil diese alle ihre Zeit nur den Zдnkereien untereinander vergeudeten und einen Volksmann nach dem anderen opferten, so Chomiciski⁴⁸, so Naumowicz⁴⁹, den armen Naumowicz, dem in Auslande das Herz brach, aus seiner Heimat hinausgedrдngt worden zu sein, ohne da ein Landmann sich seiner angenommen hдtte, so Gierowski⁵⁰ etc, etc, etc”.

Осип Мончаловський додає до сего листу примітку: “Изь этих писемъ выходитъ безсомнѣнно, что правительство несломивъ русской партіи новою эрою, старается усыпить ее застращеніями”.

Лист барона Ерба, секці[йного] шефа у міністерстві внут[рішніх] справ до крилошанина Теофіля Павликова з 5/17 VIII 1891 р.

”Я відважився знову звернутися до Вас кількома рядками в справі, за яку нам обом так сильно болить душа. Ви знаєте, як вірно й чесно відданий я інтересам русинів. Ви знаєте, що я відстоював Вас у важкі часи, навіть із загрозою моїй особистій безпеці та майбутньому. Поміж тим признаюся, що напрям, котрий обрала старорусинська преса, до певної міри межує з державною зрадою.

Вона більше не виступає за русинські інтереси в середині самої Австрії, вона бореться не лише за відсіч польській гегемонії, не тільки ідентифікує русинську і російську національність, але й захищає російські інтереси супроти австрійських, ставить перші вище від других. Вибачте мені, якщо я, старий друг русинів, плекаю бажання, [що] партія такого типу повинна бути не тільки поборена всіма елементами, які стоять в опозиції до великоросійства, [але] така партія

повинна бути піддана також знищенню австрійським урядом.

Ми, насправді, не потребуємо в Австрії національно-російської партії. Це нещастя, що розсудливі старорусинські мужі 1848 року, які ще залишилися, усунулися та зробили місце людям, які наслужують більше в Петербурзі, ніж у Відні, не опираються на власні народні сили і не бороняться проти ворогів, а вважають Росію й панславізм своєю опорою. Яка користь тоді від запевнення окремих старорусинів, що вони австрійці та хочуть ними залишатись. Вони ж бо не бачать, як відпадають від стовбура листок за листком, пагінець за пагінцем, сучок за сучком, як молодь без ідеалу гуртується навколо ідолів білого орла, або царизму.

Старорусини роками нічого не робили і не роблять, щоб чесно підтримувати й зберігати свою своєрідність та використати її проти інших. Що означає тоді такого роду затертий бойовий клич: „Ми – росіяни, але вірні Австрії” – це швидше тимчасова політична програма, але ніяк не аксіома. Щось таке може подобатись старим жінкам, але ніяк не енергійній і запальній молоді. Якщо визнати цю тезу: „Ми – росіяни”, то тоді вона [партія] не може залишатись австрійською, вона мусить раніше чи пізніше стати російською. Однак, якщо вона не хоче стати російською, а тільки австрійською, то тоді вона не може казати: „Ми – росіяни”. На російському напрямі Ваші земляки ніде не зможуть знайти симпатій, по крайній мірі не у нас, в Австрії, де кожна навіть така мала національність, як, наприклад, словенці, прагне до самостійного розвитку. Проросійсько налаштовані русини через те не можуть бути готовими до боротьби з усіма російсько налаштованими елементами в Австрії. Для них повинно би послужити наукою те, що молодорусини зі своїми українофільськими ідеями користуються симпатіями серед впливових політичних кіл. У тому, що молодорусини занадто зблизилися до польського центру, винні тільки старорусини. Вони приневолити молодорусинів вступати в союзи, котрі видаються неприродними. У розколі нашого русинського табору з 1848 року винні старорусини, які не зрозуміли, що бездіяльну колоду, котра не має жодного політичного значення, якщо вона ізольована й при її фактично незначній силі, відсувається на бік як старий хлам, а тим часом, що можна було передбачити заздалегідь, вітаються і підтримуються молодорусини, які стрімко піднімаються вгору, розгортаючи політичний прапор діяльності, як політично виважену партію. Повна пасивність старих керівників старорусинів і відхід старорусинської преси приведе ще до того, що старорусини також позбудуться семінарії, Ставропігійського інституту, Народного дому. Адже ж нема жодних підстав залишати вищеназваних інститутів у розпорядженні партії, котра каже: вона є ідентична з великоросами та одночасно, покидаючи сферу етнографії, виступає на захист великоруських [політичних] інтересів. Я зрозумів, коли б це означало, що потрібно радіти з перемог російського елемента стосовно поляків, англійців, французів, бо останні не є ніякими слов'янами, але радість з російських успіхів стосовно австрійських аспірацій (*прагнень, претензій*), – є це, однак, не австрійськістю, а протилежністю до цього. Старорусини фракції ”Галицької Русі” [москвофільський часопис – Б. Я.] йдуть дуже небезпечним шляхом, бо він веде до самознищення.

Що завинив своїм власним мужам бідний, вірний, австрійськи налаштований народ, що вони тягнуть його на бійню російства?”

Осип Мончаловський додав до того письма у своїй пам'ятній книжці, в котрій помістив відписи двох листів барона Ерба, отсю примітку: “Узнавъ содержание этого письма, я написал на него въ «Гал[ицкой] Руси» нръ... ответъ подъ заглавіемъ ”Апелляция Гал[ицкой] Руси”. Видно, что в В□н□ старательно следятъ

за проишествиями въ Галичинѣ и прилежно читають наши русскія газеты, такъ какъ авторъ вышеприведѣннаго письма написалъ 2/9 1891 Т. Павликову второе письмо слѣдующаго содержания:

“Мій лист викликав у Галичині велику кількість заперечень, що не може мене не тішити, оскільки вони притримуються аксіоми: вірність Австрії і відмова від Ягайлонської ідеї. Порівняно з цим не подобається мені дотеп: що мене має турбувати Гекуба*, а що похмурий Оркус**? що нас має турбувати Болгарія, а що Італія? Тепер пісенька стала б прийнятною, коли б продовження було: що нас має турбувати Росія, що цезаропапізм і т. п. Старорусини твердо виказували ще в студентські роки, що навчилися цього способу політиканства у поляків, які, зісунувши конфедератку на праве вухо, вихваляються: що нас має турбувати цілий світ? Він міг би згинуть та хай гине, але Польща має відродитись! Хто ж тоді вимагатиме, крім поляків, щоб русин зрікся своєї національності, своєї церкви; для того, щоб здати собі справу з усіх галицьких обставин, повинно бути зрозумілим, що й найбільші учасники суперечки повинні би собі прикласти до цього зусилля, – і чи тоді поляки не погодяться, звичайно – аж до розірвання угоди – бути австрофілами і все денонсувати, що не пасує до їхнього хламу? Чому ж тоді молоді старорусини з примусом кричать усьому світові у вуха, що вони не лише мовно, а й у своїй майбутній політиці ідентифікуються з панрусизмом – це не є жодна необхідність, це сягає поза межі самооборони. Русинів не турбує, що [є] у Тіролі, в Угорщині, у Болгарії, в Німеччині – о, милий Боже, що ж повинно турбувати інші австрійські провінції, що діється з русинами? Кінець статті був цілком зайвим. Не було б ліпше, якби міцний дух дійовості, що стоїть біля витоків руху русинів, задіяти у певному напрямі, який приведе до добробуту народу, нації? Що ж бракує словесним суперечкам у політиці для того, щоб довідатись, наскільки [за]дорогим, занадто вартісним є вистріляний порох. Я тямлю, що в молоді урвалося терпіння, але ж розумні старі провідники і є для того, аби стримувати і застерегти перед виливанням дитини разом з купіллям, – чвари, початково спричинені нещасливими дослідниками мови, призвели до того, що у русинських відносинах майже неможливо зорієнтуватись. До старих перекинчиків долучились молоді русини, які хочуть пов'язати майбутнє русинів з ягайлонською ідеєю. Молодорусини з українською ідеєю, котрі прагнуть до миру у краї під егідою Австрії, старі русини школи 1848 року, які тоді лише протестували проти колонізації й хотіли розвивати окремо свою національність в Австрії; тоді не думалось абсолютно нічого про Росію, також і у ті дні, коли російські війська йшли до Угорщини.

Були русини, не великоруси, але й не українці, не православні і все ж проти зазіхань греко-католицької віри. Від [того] часу повстала партія старорусинів, партія Слова, первісно лише з мовного питання. До цієї партії приєднується старорусинська великоруська партія, котра переносила мовні питання на галицький терен, і накінець повстала ще радикальна партія, яка може заприязнитись із [ви]знавцями вищезазначених напрямів і [най]миліше культивує соціальні питання. Таким чином дійшло до чвар у таборі русинів. Чи вірите, це не буде оцінюватись іншим чином? З людьми нічого не вдієш, оскільки вони постійно натикаються на опозицію у своєму таборі. І тут я довідаюсь, що з табору старорусинів хоче відшаруватись нова партія: партія консервативних старорусинів⁵¹. Ідея добра, лише

---

*Гекуба – жінка міфічного царя Трої Пріама, яка втратила майже всіх своїх дітей. Символ безмежної скорботи і горя (примітка автора).

**Оркус – у давніх римлян – бог підземного царства (примітка автора).

я побоююсь, що вона прийшла трохи запізно і зброя цієї партії виглядає за[надто] тупою, вже беручи до уваги її пов'язаність з ієрархією, за котрою піде, очевидно, люд краю, але не та частина нації, яка зараховує себе до інтелігенції. Погляньте лиш, як організовується Богемія, – там народ цієї землі сам створив фронт проти консервативних старих чехів та заприязнених з ними старших представників кліру. Я побоююся, що вони знайдуть в краю русинів, особливо у молодого духовенства і в кінці кінців у народу, опозицію. Чи не розходиться тут з різних сторін про те, щоб відчужити народ від вищої ієрархії, чи не працюють над цим єзуїти, чи не працюють православні пропагандисти, чи радикали? Русина нелегко підняти на дію. Я побоююся, що в кінці кінців народ краю зробить те саме, що зроблено у староконсервативних елементах старорусинів, – справу пустять йти, як вона йде, й відкидати кожен вплив.

Тим часом ворожі елементи почали бурхливо помножуватися та всюди шкодити русинству, в чому я мусив переконатися, – один із так званих старорусинів, котрий останнім часом виступає тут, у Відні, справжній (*твердий*) русоман, заявив, нарешті, видатному молодочехові в Празі, що у разі війни з Росією він би відмовив йому в послуху яко чеському регіментареві⁵². Цей твердий старорусин був настановлений ультра-молодочехом, що якби він робив таку пропаганду у себе в Галичині, то це призвело б до криміналу. У Богемії хотіли б з допомогою Росії проти німців, не за інтереси Росії, але за інтереси чеської нації [боротися]. Як можна вимагати, щоб у момент, коли австрійський панславизм саме протиставляється молодочехами панрусизмові, симпатії тих, котрі відчувають себе австрійцями, залишалися зверненими на старорусинів, які при всіх запевненнях у лояльності, тим не менше в [нерозбірливо] ствердженнях є ідентичні з росіянами, отже – за росіянами! Чому при цьому не залишає, що є [землею] русинів, і залишає питання, яким мовним сферам належить [бути] у політичних справах зовсім на стороні⁵³; молоді старорусини граються з вогнем і стали раптом середині такої любові, такої коректної нації групою людей, які хочуть змагатися з польськими “кателінарними екзистенціями”. Бували моменти, коли русини відігравали щодо цього [певну] роль, а саме серйознішим способом, аніж зараз станьчики, які полюють за посадами. Юзичинський мав одного разу керівництво в своїх руках. На жаль, він прогавив момент і відтоді почався розклад. Я пересвідчився у цьому на власному досвіді [й знаю], що означає апатія русинів, саме в [ті] хвилини, коли вони були підтримувані згори. – В окрузі Маннсдорф у Галичині, навіть у 1848 році. Певно, що боліло серце побачити цей шляхетний, щирий, моральний народ покинутим провідниками, тому що ті весь свій час розтрачували на чвари поміж собою та жертвували одного представника народу за іншим, як Хомінським⁵⁴, як Наумовичем⁵⁵, бідним Наумовичем, якому щемить серце за кордоном, будучи випханим [іронія – ред.] зі своєї батьківщини без того, щоб [хоч] один земляк цим перейнявся, як Геровським⁵⁶ і т. п., т. п., т. п.”

Осип Мончаловський додає до сего листу примітку: “Изъ этихъ писемъ выходитъ безсомненно, что правительство не сломивъ русской партіи новою эрою, старається усыпить ее застрашеніями”.

¹ Грицак Я. І. Франко про політичну самостійність України // Українська мушполітична в 20 віку. – Кракув, 1993. – С.47.

- ² *Kieniewicz S. Adam Sapieha (1828 – 1903).* – Lwyw, 1939. – S. 329 – 336.
- ³ *Lazuga W. K. Badeni a przyby porozumienia polsko-ukraïnskiego // Akcja „Wisla“ na tle stosunkow polsko-ukraïnskich w XX wieku.* – Szczecin, 1994. – S.11.
- ⁴ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 382 (Ю.Романчук). – Оп. 1. – Спр. 52. – Арк. 6–10.
- ⁵ *Gruchaia J. Rzeczy austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraïnskiej (1890 – 1894).* – Katowice, 1988. – S. 33 – 34; *Чорновол І.* Поляки і українці в політиці Австро-Угорщини в др. пол. 80-х рр. 19 ст. (“Українська інтрига” гр. Г. Кальнокі) // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 1995. – С.71–81.
- ⁶ *Чорновол І.* Поляки і українці. – С.76.
- ⁷ *Hornowa E. Ukraïnski oboz postkrowy i jego wspolpraca z polskimi spolecznosciami w Galicji. 1876-1895.* – Wroclaw-Warszawa-Krakow, 1968. – S.97.
- ⁸ *Чорновол І.* Вказ. пр. – С.103–107.
- ⁹ *Wasilewski L. Kwestia ukraïnska jako zagadnienie miedzynarodowe.* – Warszawa, 1934. – S.43.
- ¹⁰ Всенародне Віче у Львові // Діло. – 1888. – Ч. 217.
- ¹¹ Лист Ю. Романчука у редакцію Діла [1891] // Відділ рукописів Інституту літератури НАН України. – Ф. 100. – № 2656. – Арк. 1.
- ¹² Діло. – 1889. – Ч. 78.
- ¹³ О зложенню головного руського комітету виборчого // Діло. – 1889. – Ч. 80.
- ¹⁴ Плохая защита // Червоная Русь. – 1889. – Ч. 85.
- ¹⁵ *Аркуша О.* Галицький сейм: Виборчі кампанії 1889 і 1895 років. – Львів, 1996. – С.58.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ *Чорновол І.* Польсько – українська угода 1890 – 1894рр. – Львів, 2000. – С.112.
- ¹⁸ Сучасна хроніка // Правда. – 1889. – Вип.10. Липень. – С.81.
- ¹⁹ Рух передвиборчий в Галичині // Діло. – 1889. – Ч.105.
- ²⁰ Діло. – 1889. – Ч. 146.
- ²¹ Сучасна хроніка // Правда. – 1889. – Вип. 10. – С.77–84.
- ²² Діло. – 1889. – Ч.105.
- ²³ Діло. – 1890. – Ч. 59.
- ²⁴ Діло. – 1890. – Ч. 63.
- ²⁵ Лист В. Левицького до О. Барвінського від 23 жовтня 1890 р. // ВР ЛНБ. – Ф. 17. – № 1624. – Арк. 38 – 39.
- ²⁶ Лист В. Левицького до Ом. Огоновського від 8 жовтня 1890р. // ЦДІА України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 2384. – Арк. 20 – 20зв.
- ²⁷ *Аркуша О. О.* Барвінський (до 150-річчя від дня народження). – Львів, 1997. – С.14–15.
- ²⁸ *Чорновол І.* Вказ. пр. – С.117.
- ²⁹ Діло. – 1890. – Ч. 22 і 23.
- ³⁰ *Lazuga W. “Rzeczy polskie“ w Austrii.* – Poznań, 1991. – S.43.
- ³¹ ЦДІА України у Львові. – Ф.818 (А.Вахнянин). – Оп.1. – Спр.10. – Арк.11.
- ³² Там само. – Арк.22.
- ³³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 382. – Оп. 1. – Спр. 60. – Арк. 6.
- ³⁴ Там само. – Ф. 818. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 7, 11-12.
- ³⁵ *Sprawozdanie stenograficzne sejmiku krajowego Krylestwa Galicji i Lodomerii z 2 sesji, 6 periodu od 25 listopada 1890 r.* – Lwyw. – S.945–946.
- ³⁶ *Ibid.* – S.946–953.
- ³⁷ *Sprawozdania stenograficzne sejmiku krajowego... 2 sesja, 6 period od 27 listopada 1890 r.* – Lwyw, 1890. – S.1050–1051.
- ³⁸ Діло. – 1890. – Ч. 261.
- ³⁹ *Драгоманов М.* Неполітична політика // Народ. – 1891. – Ч.1. – С.2–3.

⁴⁰ *Стахів М.* Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772–1918). Т.2. – Скрентон, 1958. – С.95.

⁴¹ Лист Виділу політичного товариства “Народна Рада” у Львові // Діло. – 1890. – Ч. 263.

⁴² *Вахнянин А.* Руська справа в 1891 – 1894 роках. – Львів, 1895. – С.14.

⁴³ *Барвінський О.* Спомини з мого життя. Частина 3, зошит 5 // ВР ІЛ НАН України. – Ф.135. – № 6. – Арк.167.

⁴⁴ Діло. – 1891. – Ч.16.

⁴⁵ Така партія мала утворитися около часопису “Миръ” під впливом кругів митрополичої консисторії (примітка О.Барвінського).

⁴⁶ Се стає доказом, що вже тоді такі агітатори снувалися по австрійських слов’янських землях, як і опісля громадно являлися з почином 1914 року (примітка О.Барвінського).

⁴⁷ Галицькі москвофіли старшого покоління послуговувалися таким хитрим крутіїством, лишаючи справу язикову, тісно зв’язану з національною, етнографією, фільольогією, взагалі науці, щоби тільки не виявити своєї задушевної думки, а тим часом язик, мова тісно в’яжуться з народністю, хоч є вельми рідкі случаиї, що нарід затратив мову, але зберіг народність (Ірляндці) (прим. О.Барвінського).

⁴⁸ Хомінський б[увший] директор поліції не надавався на політичного провідника (прим. О.Барвінського).

⁴⁹ Наумович, піврваний надмірною амбіцією у вир москвофільської і царславної агітації, упав жертвою сеї газардової політики, а своєю хиткістю не міг стати провідником (прим. О.Барвінського).

⁵⁰ Геровський, адюнкт прокураторії скарбу, зять А.И.Добрянського, також занадто вигідним способом життя не надавався на таке становище. Найбільш прикмет державно – політичних мав Ю.Лаврівський, але сего покинули самі его товариші, під’юджені москвофільськими агентами. Відповідну такому становищу освіту і хист мав Степан Качала, одначе його священничий стан був перепоною, щоби міг прийняти на себе таку роллю (прим. О.Барвінського).

⁵¹ Така партія мала утворитися около часопису “Миръ” під впливом кругів митрополичої консисторії (примітка О.Барвінського).

⁵² Се стає доказом, що вже тоді такі агітатори снувалися по австрійських слов’янських землях, як і опісля громадно являлися з почином 1914 року (примітка О.Барвінського).

⁵³ Галицькі москвофіли старшого покоління послуговувалися таким хитрим крутіїством, лишаючи справу язикову тісно зв’язану з національною, етнографією, фільольогією, взагалі науці, щоби тільки не виявити своєї задушевної думки, а тим часом язик, мова тісно в’яжуться з народністю, хоч є вельми рідкі случаиї, що нарід затратив мову, але зберіг народність (Ірляндці) (прим. О.Барвінського).

⁵⁴ Хомінський б[увший] директор поліції не надавався на політичного провідника (прим. О.Барвінського).

⁵⁵ Наумович, піврваний надмірною амбіцією у вир москвофільської і царславної агітації, упав жертвою сеї газардової політики, а своєю хиткістю не міг стати провідником (прим. О.Барвінського).

⁵⁶ Геровський, адюнкт прокураторії скарбу, зять А.И.Добрянського, також занадто вигідним способом життя не надавався на таке становище. Найбільш прикмет державно – політичних мав Ю. Лаврівський, але сего покинули самі его товариші, під’юджені москвофільськими агентами. Відповідну такому становищу освіту і хист мав Степан Качала, одначе його священничий стан був перепоною, щоби міг прийняти на себе таку роллю (прим. О.Барвінського).